G‘IJDUVON PATDO‘ZLIK VA ZARDO‘ZLIK SAN’ATINING O‘ZIGA XOS USLUBLARI VA TERMINLARI

Navoiy davlat universiteti Tillar fakulteti O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi 1-kurs magistranti

Raximova Sarvinoz Olimovna

Annotatsiya: *ushbu tezisda G‘ijduvon patdo‘zlik va zardo‘zlik san’atining o‘ziga xos uslublari va terminlari haqida yozilgan;*

Kalit so‘zlar: *pat, qo‘lpat, zardo‘z, muqova, tarma, cho‘qish, naqshdon, parchin, to‘qima, zarbof, zarcha;*

O‘zbekiston hunarmandchilik an’analarining boy va rang-barang sahifalari orasida G‘ijduvon shahri alohida o‘rin egallaydi. Bu hudud o‘zining qadimiy tarixiga, madaniy merosiga va betakror san’at namoyondalariga boy. Xususan, patdo‘zlik va zardo‘zlik san’ati bu yerda o‘ziga xos uslubda rivojlangan bo‘lib, nafaqat mahalliy balki xalqaro e’tirofga ham sazovor bo‘lmoqda. Ushbu tezisda G‘ijduvon patdo‘zlik va zardo‘zlik san’atining tarixiy ildizlari, o‘ziga xos uslublari, ishlatiladigan materiallar va terminologik xususiyatlari yoritiladi.

Tarixiy manzara

Patdo‘zlik san’ati G‘ijduvonda asrlar davomida rivojlanib kelmoqda. Bu hunar dastlabki davrlarda uy-ro‘zg‘or buyumlari, kiyim-kechak va bezakli matolar tayyorlashda keng qo‘llanilgan. Ustalar bu san’atni avloddan-avlodga o‘rgatib, o‘ziga xos maktab yaratganlar. Patdo‘zlikda aks etgan naqshlar, geometrik va o‘simliksimon elementlar o‘zining ma’nodorligi bilan ajralib turadi.

Ishlatiladigan materiallar va texnika

G‘ijduvon patdo‘zligida asosan paxta mato, ipak iplar, jiyaklar, va atlaslar ishlatiladi. Choklar qo‘l mehnatida bajariladi. “Pat” deb nomlanuvchi maxsus chok turi — ushbu san’atning nomi bilan bog‘liq. Ushbu choklar qalin, ko‘p qatlamli iplar bilan ishlanadi va matoga yotiq, ammo yirik shakllarda tikiladi.

Uslubiy xususiyatlar

G‘ijduvon patdo‘zligida ishlatiladigan naqshlar simmetrik joylashuvi, yorqin ranglari, shuningdek, ramziy ma’noga ega bo‘lgan shakllari bilan ajralib turadi. Ko‘pincha gul, barg, meva va hayvon tasvirlari ishlatiladi. Naqshlarda "aylanma gul", "qushqanot", "bodomcha" kabi shakllar uchraydi.

Terminlar

Pat – yirik chok turi, asosiy dekorativ element;

Qo‘lpat – butunlay qo‘l bilan tikilgan patdo‘zlik mahsuloti;

Muqova – choklar yordamida bezatilgan mato qismi;

Tarma – o‘zaro kesishuvchi choklar tizimi;

Cho‘qish – choklarni matoga tushirish usuli;

Naqshdon – naqshlarni loyihalovchi usta.

Tarixiy manzara

Zardo‘zlik O‘zbekistonning barcha hududlarida qadimdan rivojlangan bo‘lsa-da, G‘ijduvonda bu san’at o‘ziga xos yo‘nalishda taraqqiy etgan. Ayniqsa, saroy kiyimlari, to‘y liboslari va diniy marosimlar uchun mo‘ljallangan buyumlar tayyorlashda zardo‘zlik keng qo‘llangan.

Ishlatiladigan materiallar va texnika

Zardo‘zlikda ishlatiladigan asosiy materiallar – tilla va kumush iplar, zarxal atlas va baxmal matolar, bezak toshlari, yombilar. G‘ijduvon ustalari zardo‘z choklarini yirik, ammo o‘ta aniq va simmetrik holatda bajaradilar.

Uslubiy xususiyatlar

G‘ijduvon zardo‘zligida naqshlar ko‘proq diniy, tarixiy va tabiat manzaralariga asoslanadi. Ko‘pincha "islimiy", "girih", "muqarnas" naqshlar uchraydi. Ranglar ohangi muvofiqligi, oltin va kumush iplar bilan bajarilgan bezaklar ushbu san’atni yanada jozibador qiladi.

Terminlar

Zardo‘z – tilla ip bilan bezak tikuvchi usta;

Tirma – chok bilan bajariladigan naqsh turi;

Parchin – chok ostiga tushiriladigan yassi tilla taxta;

To‘qima – tilla iplar bilan bajariladigan zich choklar;

Zarbof – zarli iplar bilan to‘qilgan mato;

Zarcha – mayda zar choklar yig‘indisi.

Uslubiy o‘xshashliklar va farqlar

Har ikkala san’at turi bezakli matolarni yaratishga xizmat qilsa-da, ularning texnikasi va maqsadi farqlidir. Patdo‘zlikda ishlatiladigan choklar ko‘proq paxta yoki ipak iplar bilan bajarilsa, zardo‘zlikda asosan tilla va zarli iplar ishlatiladi. Patdo‘zlik ko‘proq amaliy maqsadlarga xizmat qilsa, zardo‘zlik estetik va marosimiy buyumlar tayyorlashga yo‘naltirilgan. Shunga qaramay, har ikki san’atda ham naqshlarning simmetriyasi, rang-barangligi va ramziy ma’nosi o‘zaro uyg‘unlik kasb etadi.

Hozirgi zamondagi holati

Bugungi kunda G‘ijduvon patdo‘z va zardo‘z ustalari o‘z mahoratini nafaqat mahalliy bozorlarda, balki xalqaro ko‘rgazmalarda ham namoyon etmoqdalar. "Hunarmand" uyushmasi va boshqa nodavlat tashkilotlar bu san’at turlarini asrash va rivojlantirishga alohida e’tibor qaratmoqda. Ustaxonalarda yosh avlodni hunarga o‘rgatish ishlari yo‘lga qo‘yilgan. G‘ijduvon tikuvchilari va zardo‘zlari tayyorlagan mahsulotlar bugun xorijiy mehmonlar orasida katta qiziqish uyg‘otmoqda.

XULOSA

G‘ijduvon patdo‘zlik va zardo‘zlik san’ati O‘zbekiston madaniy merosining ajralmas qismi bo‘lib, uning boy tarixi, betakror uslublari va terminologiyasi xalqimizning badiiy didi va hunarmandchilik salohiyatini namoyon etadi. Bu san’at turlarini asrab-avaylash, yosh avlodga yetkazish va dunyoga tanitish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov, M. (2018). O‘zbekiston hunarmandchiligi tarixi. Toshkent: Fan nashriyoti.

2. Raximova, N. (2021). Zardo‘zlik san’ati va uning rivojlanish bosqichlari. Buxoro: Zarafshon.
3. Qo‘chqorova, S. (2019). “Patdo‘zlikda ishlatiladigan chok turlari va ularning ifoda vositalari”. O‘zbekiston san’ati, №3.
4. Mirzayeva, G. (2020). O‘zbek xalq amaliy san’ati. Toshkent: Yangi asr avlodi.
5. www.hunarmand.uz – O‘zbekiston Respublikasi "Hunarmand" uyushmasining rasmiy web-sayti.
6. www.culture.uz – Madaniyat vazirligining amaliy san’atga oid maqolalari.
7. Baxtiyorov, H. (2022). “G‘ijduvon ustalarining an’anaviy naqshlari”. Milliy meros jurnali, №2.
8. Yusupov, A. (2023). Zardo‘zlik terminlari lug‘ati. Toshkent: O‘qituvchi.